

Cristina PLOSCĂ

**ÎNCERCĂRI DE REFORME ÎN TRANSILVANIA ÎNAINTE DE 1848
MOMENTE ALE GÂNDIRII ECONOMICE:
REFORMISMUL NEMEȘESC ȘI CURENTUL DEMOCRAT-REVOLUȚIONAR**

Baza socială a gândirii economice nobiliare a constituit-o aristocrația – proprietarii de pământ, deținători ai funcțiilor principale în viața politică și administrativă a Transilvaniei. Acestora li se mai adăugau dregătorii Casei Imperiale de la Viena pentru Transilvania și aliații lor – patriciatul și înaltul cler.

Gândirea economică nobiliară conservatoare n-a excelat prin bogăția de idei. Până în deceniul patru al secolului al XIX-lea, nemeșimea conservatoare nu dispunea de publicații care să se ocupe de probleme economice și nu tipărise nici lucrări cu caracter economic. Semnalul a fost dat de lucrarea lui Miklós Wesselényi, *Balítéletekröl*¹ (Despre prejudecăți), din 1833, care a declanșat preocupări mai intense privind aspectele teoretice ale problemelor economice. În ziarul conservator „Múlt és jelen“ (Trecut și prezent), articolele nu au o ținută teoretică ridicată. Un conținut bogat și interesant au articolele și studiile apărute în ziarul reformist „Erdélyi Hiradó“ (Jurnal ardelean).

O sursă importantă de cunoaștere a ideilor economice nobiliare sunt dezbaterile din Dietă, dar și cuvântările în adunările comitatelor și documentele arhivelor publice sau private. Ideea în jurul căreia gravita gândirea economică nobiliară conservatoare era cea a păstrării statu-quo-ului sau chiar a involuției, acolo unde s-ar fi înregistrat evoluții care le subminau privilegiile, exprimată în formula: „Totul este bun numai așa cum este, deoarece și până acum așa a fost“².

Însă o fracțiune a nemeșilor, atrasă în economia de schimb, a înțeles că mersul implacabil al dezvoltării și noile idei nu pot fi oprite nici prin apeluri la „constituția străbună“, nici prin forța violenței, pentru conservarea drepturilor ei fiind necesară o adaptare a noilor procese la înseși propriile interese gândite într-un chip nou. Rezultatul efortului a fost reformismul nemeșesc care s-a confruntat cu conservatorismul feudal în Dietă, în adunările comitatelor și în presă. Au existat cazuri când reformismul a învins conservatorismul și a impus legi care ar fi facilitat afirmarea evolutivă a noilor relații, dar puterea economică și politică de care dispuneau „păstrătorii tradiției“ a împiedicat aplicarea lor. Exemplu concludent îl constituie confruntările de idei pe problemele reglementării raporturilor între iobagi și nemeși în chestiunea urbaniului.³

În 1834, după aproape un sfert de veac de inactivitate, s-a redeschis Dieta. Noile procese și fenomene care degradau ordinea veche și economia feudală au cunoscut un avans. Reprezentanții conservatori ai nobilimii au emis ideea „dării înapoi a Transilvaniei pentru a-și construi viitorul pe trecutul privilegiilor neștirbite“. Aceștia apreciau, în cuvântul de încheiere a lucrărilor Dietei, că „Transilvania nu are prezent, nu are un punct de unde ar putea porni; ea a avut un trecut la care trebuie să se întoarcă pentru a putea să pornească în mod sigur spre viitor“⁴. Reprezentanții reformismului au

¹ Ivanciu Nicolae-Văleanu, Toader Ionescu, Iuliu Pinczés, *Gândirea economică din Transilvania (1784-1918)*, Ed. Academiei, București, 1981, p. 38

² *Ibidem*, p. 38

³ *Ibidem*, p. 39

⁴ *Ibidem*, p. 40

formulat cerințe de modificări axate pe ideea prefacerilor graduale. Proiectele lor au rămas însă fără efecte imediate.

Dezbaterea în Dietă a relațiilor agrare avea loc pe un teren șubred, deoarece principalul producător, țăranii români, nu era reprezentat. Astfel, ideile reformismului nemeșesc nu s-au putut impune, prin caracterul lor mai rațional, în fața celor ale conservatorilor. În proiectele lui Miklós Wesselényi, modificările în raporturile agrare erau însoțite de maghiarizarea românilor, cu aceasta însă el a pierdut sprijinul popular.

La Dieta din 1837, conservatorii au reluat ideea „degradării tradiției” și au formulat-o ca teză a ajungerii Transilvaniei „în afara constituției străbune”, punând problema restabilirii stărilor de lucruri „așa cum a fost cu 150 de ani în urmă”. Gruparea reformistă s-a accentuat, câștigând noi poziții și tinzând să se transforme în „opozitie frățească”. La Dieta din 1841 „opozitia frățească” a pus temeiuri solide reformelor prin care „aruncă semințe ce în viitor răsărind și crescând vor putea aduce roduri bune”⁵. A fost întocmit un proiect de lege urbană. Acesta prevedea punerea în posesie a iobagului și a avutului său într-o situație mai sigură; executarea lucrărilor comunale de către toți, nobili și nenobili; creșterea avuției prin sporirea valorii pământurilor. Conservatorii s-au opus acestor idei, astfel proiectul nu a căpătat caracter de lege.

Teza conservatoare potrivit căreia țăranii ar fi mulțumiți de situația lor și n-ar dori reglementări urbariale și, cu atât mai mult, împrăștierea a fost controversată în Dietă, în special în adunările comitatelor și ale scaunelor. „Gazeta de Transilvania”, în relatările despre dezbaterile din adunarea Scaunului Arieșului din ianuarie 1842, consemna că „opozitia susține cum că țăranimea și iobagii sunt mulțumiți, nu cer nimic și că îmbunătățindu-și starea, poftelile lor ar crește în pretenții tot mai nesăturate”⁶. Sub presiunea argumentelor, conservatorii au lansat ideea cumpărării de pământ și de către țărani, dar în condiții imposibil de realizat.

După 1841, reformismul a înregistrat degradări ale laturii sale progresiste făcând concesii conservatorismului; urmarea a fost că ideile cuprinse în legile urbariale aprobate de Dieta din 1847 erau nefavorabile țăranilor, neputând fi aplicate.

Pe plan teoretic, reformismul nemeșesc prezintă, în trăsăturile sale esențiale, justificarea căii prusace de pătrundere a capitalismului în agricultură. Calea gândită ca posibil de realizat într-o variantă prin combinarea intereselor nemeșilor, capitaliștilor, țăranimii și statului ar fi fost în interesul nemeșilor. Reformismul a evoluat după 1848 către un compromis cu punctul de vedere al conservatorilor și a pactizat în unele probleme cu absolutismul habsburgic. Doctrinar, deși admitea progresul, prefacerile, a avut și note reacționare – respectiv problema națională, poziția față de drepturile economice, sociale și politice ale românilor.⁷

Cea mai importantă dintre ideile directe ale reformismului nemeșesc o reprezenta critica la adresa abuzurilor mării nobilimi, a birocrăției austriece și a formelor anacronice ale feudalismului. Latura critică a reformismului și conținutul său pozitiv au fost etalate în perioada premergătoare revoluției de la 1848, adică în perioada confruntărilor de idei. Când problemele s-au deplasat din domeniul teoriei în practică, pe prim-plan s-a impus natura moderată, ba chiar și conservatoare, a curentului reformator nemeșesc. Explicația deplasării accentului pe o latură sau alta în perioada pre-

⁵ *Ibidem*, p. 40

⁶ *Ibidem*, p. 40

⁷ *Ibidem*, p. 41

și postrevoluționară este căutată în substratul de clasă, în evoluția vieții economico-sociale. În perioada prerevoluționară mentorii reformismului au demascat gravitatea stărilor de lucru și chiar au luat atitudine în cazul unor abuzuri frapante, spre a evita un deznodământ violent.

În perioada postrevoluționară, în rândul proprietarilor funciari a câștigat teren reformismul diluat și nu conservatorismul tradițional.

Prin scrierile lor, reprezentanții reformismului nemeșesc au dovedit că au înțeles importanța proprietății private, eliberarea de legăturile feudale, pentru creșterea producției. De multe ori au arătat că proprietatea feudală este una din cauzele înapoierii economice a Transilvaniei.⁸

Teoreticianul recunoscut al curentului, propagator al ideilor sale și susținător al măsurilor practice a fost Miklós Wesselényi (1796-1850). Principalele sale lucrări sunt: *Despre cauzele falimentului unor herghelii renumite*, 1829; *Despre prejudecăți*, 1833; *Manifest în problema naționalității maghiare și slave*, 1843.

În deceniile premergătoare revoluției de la 1848, contradicțiile social-economice și politice căpătaseră aspecte acute. Faptul l-a determinat pe Wesselényi să le acorde importanță în lucrarea *Despre prejudecăți*, reliefând obstacolele principale care se ridicau în calea dezvoltării Transilvaniei. A arătat că poziția economică și politică a magnaților, disprețul de castă afișat au provocat nemulțumiri din partea nemeșilor mici și mijlocii, iar situația la care fuseseră aduși țărani a stat la baza revoltelor. Analizând societatea transilvăneană, a observat că situația țăranilor de aici era mai dificilă decât în Ungaria. În capitolul „Prejudecăți în jurul nașterii și situației burgheze“, a realizat un tablou despre înfeudarea și sărăcirea iobagilor și abuzul de putere al nemeșilor. El a caracterizat nobilii ca „trântori“ ai societății, ce posedă drepturi moștenite și nu contribuie cu nimic la progresul ei. Aprecia ca o realitate scandaloasă faptul că „din milioane de locuitori ai unei țări, numai o mie să fie considerați ca națiune și numai acest număr mic să se bucure de drepturi, iar ceilalți, numărul cel mare, să fie privat de ele“⁹.

În privința industriei, a comerțului și a circulației banilor a împrumutat și ideile economistului Széchenyi, care considera cultura spirituală drept un izvor principal al economiei naționale. Lipsa acestei culturi era socotită drept o cauză principală a comportamentului nemeșilor.

Ideea de bază a programului expusă în „Despre prejudecăți“ se axează pe necesitatea eliberării țăranilor de înrobire și asigurarea condițiilor, cu ajutorul legilor, pentru menținerea țăranilor în libertate.

Scrierile și activitatea teoretică a lui Wesselényi înainte de 1848 au contribuit la fundamentarea teoretică a curentului reformist nemeșesc.

Dacă până aici am prezentat punctul de vedere reformator maghiar, în continuare vom prezenta curentul democrat-revoluționar al burgheziei române și maghiare. Aceștia, cu un orizont mai larg al cunoașterii, înțelegeau că fără abolirea iobăgiei și împrumutarea țăranilor nu putea fi vorba de dezvoltarea agriculturii. Condamnând sistemul agricol feudal și reliefând daunele aduse dezvoltării acesteia de regimul feudal, gânditorii burghezi au subliniat locul și importanța agriculturii în economia mondială. Ideologia burgheziei române au corelat problema agrară cu cea a statului. În articole, scrieri și memorii către Curte au arătat că agricultura, din cauza dărilor multiple, a avut

⁸ *Ibidem*, p. 42

⁹ *Ibidem*, p. 43

barată dezvoltarea; țăranului nu i s-a asigurat dreptul la proprietate și nici libertatea persoanei sale. Barițiu scria: „Într-un stat bine organizat nimeni nu poate săli pe altul a face sau a nu face sau a suferi dacă nu face ceea ce voiește el“. Există distincție între ideile reformismului nemeșesc și cele ale burgheziei – ambele au susținut eliberarea țăranilor de servituțile feudale și împrumutarea lor. Însă programul maghiar condiționa ideea de răscumpărare a libertății și pământului țăranului, cel românesc socotea necesar și echitabil să nu se plătească nici o răscumpărare de către țărani.¹⁰

Dezvoltarea industriei nu a fost privită în sine, ci ca o componentă a economiei în totalitatea ei legată de agricultură, comerț, credit, capitaluri, piață. Ideea conlucrării ramurilor economiei și influențării reciproce se întâlnește frecvent în publicistica vremii. Printre aceștia se numără: G. Barițiu, S. Bărnuțiu, L. Kóváry, S. Brassay, A. Kurz, J. Hintz, Gr. Obradovici.

S. Bărnuțiu (1808-1864) a fost o personalitate remarcabilă, pedagog, jurist, om de cultură. În filosofie a promovat concepții raționaliste. Ideile-program de renovare națională și socială a Transilvaniei sunt expuse în discursul de la Blaj. În concepția sa, în agricultură se deschideau căi prin lichidarea sistemului feudal, prin împrumutarea țăranilor, prin modernizarea agriculturii și libertatea de acțiune a forțelor economice scăpate de împrumuturile feudale.¹¹ Fiind conștient de dificultățile și consecințele liberalismului economic, a respins soluția sismondiană și cea ricardiană, a căutat o soluție originală prin reactualizarea unor forme tradiționale, dar modernizate. Soluția lui conținea: „Să se creeze în fiecare comună, după vechiul uz român, una arcă (cutie, ladă) comună din veniturile agrului public, din alte venituri și contribuțiuni; de aici să se întâmpine nu numai necesitățile cele ordinare ale comunei, ci să se dea bani împrumut și membrilor comunei carii ar fi nevoiți altminteri să ieie bani de la uzurari. Să se creeze în ultra (pe lângă aceasta) bance ținutuale naționale...“¹². Măsura i-ar fi salvat pe micii proprietari de pericolul îndatorării la cămătari în cazuri de urgență.

Concepția economică a lui Simion Bărnuțiu, de factură revoluționară la 1848, nu a suferit involuții, el judecând problemele dezvoltării economice în perioada afirmării capitalismului, ținând seama de interesele dezavantajaților sociali.

Alt reprezentant al acestui curent, însă de origine maghiară, este László Kóváry (1819-1907), fiu de meșter în breasla cojocarilor din Turda. Revoluția de la 1848 l-a găsit în activitate de economist și statistician. Avea elaborate două lucrări fundamentale cu privire la Transilvania. Dintre lucrări mai importante sunt: *Despre secuime* – 1842, apoi, după ani de muncă intensă, a urmat, în 1847 – *Statistica Transilvaniei*. Lucrările sale statistice n-au fost simple fotografii ale realității, ci conțin considerații teoretice și aprecieri ale autorului de factură democrat-revoluționară.¹³

Coordonatele concepției lui social-economice sunt date de considerarea feudalismului ca orânduire depășită, obstacol în calea progresului, aprecierea revoluției ca mijloc de prefacere a societății; urmând modernizarea agriculturii și a întregii economii, implicat dezvoltarea industrială a Transilvaniei.

Pe baza cercetărilor statistice cu privire la starea economică a Transilvaniei, L. Kóváry a formulat două idei:

¹⁰ *Ibidem*, p. 56

¹¹ *Ibidem*, p. 72

¹² *Ibidem*, p. 73

¹³ *Ibidem*, p. 76

a) economia agriculturii este așa de înapoiată și producția agricolă (fără creșterea animalelor) atât de slabă, încât nu poate hrăni corespunzător nici populația Transilvaniei;

b) Transilvania are condiții mai prielnice pentru industrie și pentru creșterea vitelor decât pentru agricultură cerealică de câmpie.¹⁴

Kóváry aprecia despre Transilvania: „din punct de vedere economic până acum ne-a dat numai mizerie (...)”. Cauzele acestei slabe producții erau în sistemul feudal existent, incapabil de reînnoirea procedeelor de lucru în agricultură. Practic, îmbunătățirile ar fi constat în: utilizarea sistemului culturilor alternative, utilizarea îngrășămintelor și a soiurilor mai bune de cereale. Susținea eliberarea țăranilor și împrumutarea lor fără plata vreunei recompense.

Printre personalitățile care au ilustrat gândirea economică-burgheză postrevoluționară s-au remarcat G. Barițiu, Pavel Vasici-Ungureanu, Petre Lupu-Lupulov, Samuel Brassay.

George Barițiu (1812-1893), unul din cei mai fecunzi publiciști români din Transilvania, a abordat probleme ale vieții economice, sociale și politice cu competență și profunzime, încercând să le descopere resorturile, să le priceapă rosturile și să sugereze soluții conforme cerințelor de progres ale secolului său. Contribuțiile sale în domeniul înțelegerii vieții economice sunt remarcabile și ele îl situează printre cei mai de seamă economiști ai veacului al XIX-lea. În 1836 Barițiu a trecut pe la școala negustorilor din Brașov, unde a funcționat nouă ani ca profesor. Din publicistica economică reținem câteva studii și articole: *Idei din economia politică* (1845), *Banc* (1843), *Industria și comerțul nostru* (1850), *Cestiunea tarifelor și convențiilor comerciale în stadiul de astăzi* (1886).

Înainte de 1848, el considera că feudalismul era cauza înapoierii economice a Transilvaniei, dar acesteia i se adaugă apoi dominația Imperiului habsburgic.

Barițiu era adeptul convingerilor protecționiste, mai ales după ce a urmărit efectele dezastruase pe care le-a avut concurența industriei țărilor avansate asupra țărilor slab dezvoltate. A acordat atenție construcției căilor ferate. A arătat avantajele drumului de fier pentru activizarea vieții economice.

Altă problemă de care s-a ocupat a fost cea agrară – explicată prin faptul că agricultura, ca ramură a economiei naționale, ocupa locul principal în Transilvania, iar problemele sociale legate de această ramură, alături de problema națională a românilor, erau fundamentale.

A propus măsuri legate de perfecționarea agriculturii, acestea vizând dezvoltarea, raționalizarea, intensificarea agriculturii, deoarece pe marile proprietăți și pe pământul țăranilor se lucra cu mijloace rudimentare folosindu-se procedee depășite. Barițiu sfătuia ca ogorul cu pârlogă să fie înlocuit cu un sistem de asolament rațional. Sugera ca, pe lângă intensificarea culturii cerealelor și a creșterii vitelor, să se acorde importanță unor ramuri – legumicultura, cultura pomilor, a viței de vie, creșterea păsărilor și apicultura. Introducerea unor metode superioare de muncă în agricultură urma să aibă ca efect imediat reducerea prețurilor la produsele agricole.

Reprezentant al burgheziei românești transilvănene, cu vechi îndeletniciri comerciale ca secretar al „Gremiului negustorilor români din Brașov”, Barițiu a abordat și problema rolului comerțului, ca și perspectivele lui în Transilvania.

Bazat pe date statistice, Barițiu a apreciat mărimea, diversitatea și rolul negativ al impozitelor și al altor forme de preluare a unor sume bănești din Transilvania de către guvernul de la

¹⁴ *Ibidem*, p. 77

Viena și Budapesta. Într-un articol din 1863, intitulat „Contribuțiile Transilvaniei“, publicat în 4 numere ale „Gazetei Transilvaniei“, Barițiu arăta că Transilvania plătea în acea vreme 12 milioane florini impozite Imperiului austriac, la care se adăuga un surplus de 1,8 milioane. De la bugetul Imperiului primea pentru bugetul propriu doar 3.404.919 florini. Barițiu arăta că, după calcule modeste, Transilvaniei i-ar fi fost necesare 8 milioane florini alocați de la bugetul central. Sustragerea de venit prin sistemul fiscal era demascată ca o piedică suplimentară în calea propășirii Transilvaniei.

Barițiu ocupă un loc binemeritat în gândirea economică românească a secolului al XIX-lea, fiind unul din primii scriitori români care a abordat profund probleme de ordin economic. Cunoscător al operelor și teoriilor unor reprezentanți de seamă ca Fr. Quesnay, A. Smith, A. Müller, J.-B. Say, a studiat și lucrările economice ale lui D. P. Marțian, P. S. Aurelian, A. D. Xenopol, I. Ghica, propagându-le în Transilvania ideile valoroase.

Soluțiile acestor prestigioși oameni de știință și cultură români, dar și maghiari, cuprindeau măsuri ce transformau societatea civilă a epocii respective. Însă raportul de forțe pe plan intern și extern a fost de așa natură încât soluțiile n-au putut fi aplicate imediat și integral, realizarea lor având loc treptat și parțial.